

DERECHO PÚBLICO DE LOS TERRITORIOS FORALES. DE LOS ORÍGENES A LA ABOLICIÓN FORAL LIBURUA AURKEZTEKO HITZALDIA*

Bizkaiko Batzar Nagusietako idazkari txit argia, Herri Arduralaritzaren Euskal Erakundeko zuzendari txit argia, Bizkaiko Foru Aldundiko Kultura diputatu txit argia, Celaya maisua, agintariak, gonbidatuak, ikasleak, jaun-andreak: arrasti on guztioi eta eskerrik asko liburu honen jendaurreko aurkezpenean nire ondoan egoteagaitik. Mota honetako ekitaldi baten, behar-beharrezkoa da hasi aurretik eskerrak emotea. Lehenengo eta behin, eskerrak emon gura deutesdaz Bizkaiko Batzar Nagusiei eta, batez be, bertako idazkariari, Nekane Alonso andreari, bizkaitar guztiona dan etxe honetan abegi handiz hartu naualako. Horrez ganera, nik neuk gidatzen dodan Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institutua euskal kulturearen, zuzenbidearen eta hizkuntzaren alde egin dauazan jarduera guztietan laguntzeko prest egon da beti, baita gaurko ekitaldi honetan be. Bigarren, eskerrak emon gura

* Bizkaiko Batzar Nagusien Hitzaldi Aretoa, 2005eko maiatzaren 18a, asteazkena, 19.00etan.

deutsodaz baita be Herri Ardularitzaren Euskal Erakundeko ekipo osoari eta, batez be, bertako zuzendariari, Jon Urrutia jaunari, erakunde horrek gure Institutuan betidanik euki dauan konfiantzagaitik: orain arte alkarlanean ibili gara hainbat eta hainbat arlotan, esaterako euskera juridikoaren normalizazioan eta euskal zuzenbidearen ganeko ikerketak zabaltzerakoan, eta aurrerantzean be holan jarraitzeko asmoa daukagu.

Modu berean, Bizkaiko Foru Aldundiari eskerrak emon gura deutsodaz, eta batez be, gaur hona hurreratu dan Kulturako foru diputatuari, Belén Greaves andreari, gure Institutuan egindako lanak behin eta barriro bultzatu ditualako. Orain dala 26 urte, Aldundiak, Deustuko Unibertsitateagaz batera, Euskal Gaien Institutua sortu eban, Mañarikua'tar Andres bizkaitar argiaren eskutik. Ordutik, Aldundiak gure jarduera guztiak bultzatu dauz eta, barriro be, gure eskerrik beroenak emon gura deutsodaz.

Dana dala, pertsona bat barru-barrutik eskertu gura dot, sentitzen dodan guztia berbakaz adierazoko dodan jakin ez dakidan arren. Adrián Celaya Ibarra maisu eta batez be lagunaren ganean nabil. Hasiera-hasieratik eta duda zirkinik egin barik, zuon guztion aurrean liburua aurkeztea onartu eban. Bihotz-bihotzez eskertu gura deutsodaz niri eskainitako berbak eta, batez be, hitzotan igartzen dan maitasuna. Izan be, gu guztion eretxian, Adrián Celaya euskal zuzenbidearen maisua da. Bizimodu osoan euskal zuzenbidea aztertu, irakatsi eta zabaldu dau. Maisu horren ikasle izan eta Deustuko Unibertsitatean, Euskalerrriaren Adiskideen Elkartean edo Zuzenbidearen Euskal Akademian lagun izan dogunontzat, Adrián Celaya pertsona errespetagarria baino gehiago, pertsona ohoragarria da. Horregaitik, guztiz hunkituta nago maisuaren berbok entzun eta gero. Benetan be, ez dakit zer esan, ez daukat berbarik, Adrián, hauxe besterik ez: "eskerrik asko, bihotz-bihotzetik".

Bestalde, eskerrak emon gura deutsodaz baita be Deustuko Unibertsitateari, eta batez be gaur hemen gure artean dagoan Ikasleen eta Hizkuntza Politikako errektoreordeari, Rosa Miren Pagola andreari, nire aurretik Euskal Gaien Institutuko gidari izan zanari. Deustuko Unibertsitateak, Zuzenbide Fakultatearen eta Euskal Gaien

IVAP

HERRI ARDURALARITZAREN
EUSKAL ERAKUNDEA

Santiago LARRAZÁBAL BASÁÑEZ

DERECHO PÚBLICO DE LOS TERRITORIOS FORALES

De los orígenes a la abolición foral

Institutuaren bidez, munduan gehien maite dodan arloa ikertu, irakatsi eta zabaltzeko aukera emon deust: gure kulturea, gure hizkuntza eta gure zuzenbidea. Horretarako, lankideen talde zoragarria alboan euki dot eta batzuk gaur hemen dagoz, lagun eta aholkulari dodan euskal kulturako pertsona garrantzitsu baten gidaritzapean, hain zuzen be, Andres Urrutia jauna, Euskaltzaindiko lehendakaria. Talde horren ondoan lan egitea eta lagun moduan izatea luxuzkoa eta ordainik ez dauan pribilegioa dira niretzat. Edu berean, gaur hemen dagozan Unibertsitateko lankide, ikasle eta lagunei eskerrak emon gura deusiedaz, eta ez ditut ahaztuko hemen egon gura izanda etorri ez direnak be, gugaz bihotzez lotuta dagoz eta.

Eta eskerrak emoteko atal honen ostean, gaur modu berezian gogoratu gura neuke itzi gaituen pertsona bat, liburua berari eskaini deustot eta: Barakaldoko Salestarren Ikastetxeo historiako irakasle maitea, Luis Rojo Olea jn. Apaiz salestar ohoragarria irakaslea, aholkularia, maisua eta, batez be, laguna izan zan, ez niretzat bakarrik, bera ezagutu eta beragaz bizi izan ginen guztientzat baino. Liburu hau idatzikeran bere adibidea aintzat hartu dot, baita Burtzeñako eta Barakaldoko salestarren ikastetxean ikasle moduan egin nauazan urte zoragarriak be. Hori dala eta, liburu hau berari eskaintzea, atsegina izateaz ganera, nik neukan zor baten ordaina eta gorazarrea be bada.

Eta eskerrak eta eskaintzak aipatu eta gero, gaur hemen aurkezten ari garen liburua idazteko arrazoiak azalduko deustuedaz. Deustuko Unibertsitateko Zuzenbide Fakultateko, Euskal Gaien Institutuko eta Aisiazko Ikaskuntzen Fakultateko ikasleei forulurraldeetako zuzenbide publikoko erakundeak azaldukeran, horren ganeko testu edo eskulibururik ez egoala konturatu nintzen, hau da, oinarritzko edukiak modu sistematiko eta gaurkotuan ez egozala bilduta. Eduki batzuen inguruan, aldizkari berezitetan artikulu bikainak egozan, bai eta monografia ezin hobeak be, baina lan baten be ez ziran batu forulurraldeen goren uneetako zuzenbide publikoaren funtsezko alderdi guztiak, bibliografia gaurkotuagaz, modu didaktikoan aurkeztuta eta arloko espezialistentzat zein bestelako irakurleentzat erabilgarria zana. Gaiak horrenbeste merezi eban, foraltasuna eta euskal eskubide historikoak gure

autogobernuaren giltzarri eta geure nortasunaren funtsezko osagai direlako. Gure aurrekoek gogor defendatu dituez, eta orain geure esku dago horreek defendatzea eta etorkizuneko belaunaldiei transmititzea, gure lurrian errotuta segidu daien, itzala emoten deuskun Gernikako zuhaitz ohoragarriaren antzera. Baina zer edo zer defendatzeko, lehenengo maitatu egin behar da eta, maitatzeko, ezagutu egin behar da. Eta horixe da, hain zuzen be, nire liburuaren helburua: geure foraltasuna ondo ezagutzea.

Horrexegaitik jorratu nebazan eskubide historikoak doktorego-tesian. Lan horren emaitza izan zan “Contribución a una teoría de los Derechos Históricos Vascos” izeneko liburua, IVAP-HAEEK 1997an argitaratua. Horren ostean, Bizkaiko foraltasunaren ganeko monografia zehatza etorri zan. Liburua Bizkaiko Batzar Nagusiek, orduko hartan Aitor Esteban jn. lehendakari zala, eskatuta egin neban eta 2001ean argitaratu zan lau hizkuntzatan (gaztelania, euskera, ingelesa eta frantsesa), argitalpen zoragarrian, testuari dautsola Aitor Ortiz Viotaren argazki ederrak ebazala. Horri esker, foruen inguruko gaian askoz gehiago sakondu ahal izan neban, eta lan horretatik aurrera, nire ikerketea Euskal Herriko lurralde guztietara hedatzeko unea ailegatu zala ebatzi neban. Bizkaia abiapuntu hartuta eta Bizkaiko Batzar Nagusietarako idatzi neban liburuaren materiala erabiliaz — horreen eskuzabaltasunari esker—, ikerketa Gipuzkoan eta Araban egin neban. Horren ostean, Nafarroako foru-erakundeekaz konparatu nebazan eta, amaitzeko, egiteko bat neukala erabagi neban: Pirinioen bestaldeko euskaldunen, Iparraldeko neba-arreben, foru-erakundeak ezagutaraztea.

Beraz, zuzenbide publikoko foraltasunaren ikuspegi orokorra eskaintzen ahalegindu naiz, lurralde historiko bakoitzeko ezaugarri bereziakaz batera. Izan be, gure Euskal Herri maitea askotarikoa da arlo guztietan, baita erakunde juridikoei begira be. Ideia hori Arnaud OIHENART euskal legelari, idazle eta intelektualak, Iparraldeko foru-erakundeetan eginkizun esanguratsua izan ebanak, atsotitz ospetsu baten adierazi eban: “Herrik bere lege, etxek bere aztura”.

Horrenbestez, gure lege eta gure ohiturak azaldu, irakatsi eta zabaldu behar ziran, zorrozatasunez, hainbestetan leporatu izan deuskuenez, gure erakunde ohoragarrien ganeko mito edo historia asmatuak zabaltzen ari gareala ez salatzeke. Hain zuzen be, Manex GOYHENETCHE Iparraldeko historialari handiak, zoritxarrez orain dala gitxi joan jakunak, alkarrizketa interesgarri baten, OIHENART handiak *Notitia Utriusque Vasconiae* liburuan egineko gogoeta egoki batzuk gogorarazi euskuzan, XVII. mendean idatzitakoak baino gaur egunekoak emoten dabe eta: “... *los celebérrimos escritores de nuestro siglo desprecian como cosas dudosas y sospechosas, casi todas las que los nuestros refieren sobre el origen y principios del reino, razón por la cual, nosotros debemos trabajar más diligentemente, para que, empleando particular examen y sometiendo cada cosa a severo juicio... separemos lo espúreo de lo legítimo, lo dudoso de lo cierto, y no demos por averiguado lo que no consta por la autoridad de algún documento antiguo o escritor probado. Respecto de lo que se halla entre conjeturas y es opinable, inclinémonos hacia lo que tiene más visos de verdad.*”

Horixe izan da nire lanaren helburua eta horretan ibili naiz hiru urtez. Gaur hemen IVAP-HAEEren eskutik aurkezten dodan liburua horren emaitza da. Foru-lurraldeetako zuzenbidearen iturrietatik ibilbidea egin ostean, astiro-astiro azaldu dot zelan funtzionatzen eben bertako erakundeek (Batzarrek, Gorteak, Aldundiak, udalerrak, etab.). Pirinioen hegoaldeko foru-lurraldeetako erakundeen foraltasuna aztertu eta gero, liburuan foraltasunaren gainerako edukiak jorratu dodaz: izaera itundua, gure autogobernua ulertzeko ezinbestekoa; berdintasunaren ulerkerea, aitoren semetza unibertsala dala bide; oinarrizko eskubideak babesteko sistema aitzindaria, kasu batzuetan, eskubideak eta askatasunak babesteko sistema historiko ezagunagoei, britainiarra kasu, aurre hartu eutsiena; eta berezko sistema judiziala. Gero, foru-autogobernuaren berezko beste osagai batzuk landu dodaz, kasurako Ogasun sistema, segurtasun-eta defentsa-sistema, merkataritzan aritzeko askatasun sakratua eta horrek esan gura eban guztia, eta foraltasuna defendatzeko tresnak (foru-pasea eta sobrekarta-eskubidea). Behin puntu

horretara iritsita, erronka berri bati egin behar izan neutson aurre: foru-sistema Bizkaian, Gipuzkoan, Araban eta Nafarroan jorratu neban, baina hurrengo hau aztertzeko neban oraindik: Pirinioen bestaldeko euskaldunen foraltasuna, lapurtarrena, zuberotarrena eta behe-nafarrena. Euren foru-araubidea ez zan sano ezaguna Bidasoaren alde honetan, eta bazan garaia horretarako. Hori dala eta, nire eginbeharra araubidea aztertu eta zabaltzea zan. Ostantzean, nire lana ez zan guztiz osatuta egongo.

Lan gogorra izan da, baina Jainkoari esker, amaitu egin dot eta orain guztion esku dago, guztiok hango erakunde historiko, juridiko eta politikoak ezagutu ahal izateko. Lur hau maite dogunontzat, erakundeok ezagutu eta ezagutarazotea eginbehar itzuri ezina da. Hartu daigun gure arbasoen lekukoa eta hurrengo belaunaldiei emon. Erakundeak aztertzean harritu egingo gara, gure aurrekoek garai haretako arazoei aurre egin eutsiela eta arazo horreetako asko gaur egun ere bizirik dagozala ikusita: indarkeria amaitu eta bloke eta bandoen araberako banaketa berriro bideratu eben; hizkuntza, ohitura, sistema juridiko, tradizio eta pentsatzeko eta bizitzeko moduak bateratu ebezan; foru-lurraldeek koroagaz eta euren artean elkarbizitzeko esparru itundu eta arrazoizkoa bilatu eben; erakundeen gobernua egunean-egunean kudeatu eben; Bizkaiak, Gipuzkoak eta Arabak euren artean, Nafarroagaz eta Iparraldeko euskal lurraldeakaz harremanak izan ebezan; Europako gainerako herrialdeakaz harremanak izan ebezan, etab.

Gutako bakotxak zer edo zer egin behar dau herrialde hau handiagoa eta hobe izan daiten, bakotxak bere erantzukizun zehatza oinarri hartuta, baina guztion eginkizuna dala jakinda. Gabriel Arestiren olerkiak holan dino: “Itzala eman nahi duenak, argia hartu behar du”. Liburu honek argi apur bat emotea gura neuke, guk geuk be itzala eta fruitu onak emon daiguzan, hainbeste gura dogun eta gure herriaren sinbolo unibertuala dan Gernikako zuhaitz bedeinkatuaren moduan: *Gernikako arbola da bedeinkatua, Euskaldunen artean guztiz maitatua, eman ta zabal zazu munduan frutua, adoratzen zaitugu, arbola santua...* Eskerrik asko guztioi.

Santiago Larrazabal Basáñez